

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті робиться акцент на основні характеристики трансформаційного впливу глобалізації на соціальні інститути, людину та культуру.

Вступ

XX ст. засвідчує, що поділу людства, викликаного «холодною війною», більше не існує, проте зберігається й породжує нові конфлікти поділ народів за етнічними, релігійними та цивілізаційними ознаками. Це прояснює необхідність нової специфічної галузі – футурології. Проведений аналіз методів прогностичних соціальних концепцій показує, що всі вони є реакцією на глобальні процеси, спробою знайти відповідь на виклики глобалізації, що представляють просторовий розвиток суспільних зв'язків між людьми і збільшення їх інтенсивності на все більших територіях. Разом із тим відзначається помітна розбіжність у виборі тих ознак, за якими можна охарактеризувати глобалізацію та її наслідки.

Саме визначення критеріїв є найбільш суперечливим аспектом розуміння сутності глобалізації, що породжує широку амплітуду думок у різних дослідників. Актуальність розглянутого питання зв'язана з тим, що, залежно від критеріїв оцінки розвитку соціуму, можливе діаметрально протилежне розуміння сутності сучасних глобалізаційних процесів.

Аналіз досліджень і публікацій

Дискурс глобалізації, крім власне концепцій глобалізації, містить протоголобалізаційні, псевдоглобалізаційні, а також критичні концепції. До протоголобалізаційних концепцій можна віднести ті, що описують тенденції інтернаціоналізації та інтеграції світу (К. Маркс і Ф. Енгельс, К. Каутський, І. Валлерстайн, Т. Парсонс та ін), наголошують на необхідності інтеграції ринків або утворення світового уряду (І. Кант, А. Сміт, Д. Рікардо, Л. Д. Троцький, А. Печчеї та ін.). Критичні концепції піддають сумніву адекватність одного або декількох базисних положень концепції глобалізації. Так, прибічники моделі культурного плюралізму (Ф. К. Кессіді, Р. Рорті, Ж.-Ф. Ліотар та ін.) вважають культурну конвергенцію неможливою.

Псевдоглобалізаційні концепції не заперечують значення та евристичну цінність поняття глобалізації, але разом із тим відкидають деякі з основних принципів концепції глобалізації. Наприклад, стверджується ідея про те, що сучасні глобалізаційні феномени відомі з глибокої давнини. До цієї групи концепцій можна віднести теорію детериторізованої соціальності, в рамках якої глобалізація ототожнюється з «віртуалізацією» соціального життя (А. Аппадурі, М. Уотерс).

Концепції глобалізації також є неоднорідними. Серед них можна назвати ліберальний варіант концепції глобалізації, представники якого (К. Омас, Ф. Фукуяма та Р. Райх) ототожнюють модернізацію,

вестернізацію та лібералізацію. Ці дослідники вказують на відмирання інститутів національної держави та національної економіки, зникнення культурних відмінностей. На їхню думку, а також із боку соціалістичних та соціал-демократичних поглядів, глобалізація має об'єктивний і неминучий характер.

З точки зору прихильників так званого цивілізаційного підходу (А. Тойнбі), економічна інтеграція світу є практично неминучою. Однак поряд із мегатенденцією асиміляції світу і тотальної вестернізації як реально можливих перспектив можна зафіксувати зростання ізоляціонізму і багатополлярної інтеграції.

На увагу заслуговують також суб'єктивістські підходи до глобалізації. Так, Р. Робертсон розуміє глобалізацію як поєднання об'єктивної довготривалої тенденції перетворення світу на «єдине місце» за рахунок змін у різних сферах протягом століть, і принципово нового явища – зміни «індивідуальних феноменологій», яке веде до формування глобальної свідомості. П. Бурд'є ще радикальніше заперечує об'єктивний характер глобалізації. З його точки зору, це поняття покликане замаскувати ліберальну політику, що визначається суб'єктивними чинниками.

Деякі дослідники ототожнюють глобалізацію та становлення постіндустріального суспільства (Д. Белл, А. Турен). У рамках концепції інформаційного суспільства глобалізація описується як утворення глобальної інформаційної системи, яке веде до формування мережевого суспільства (М. Кастельса) або перехід до постфордизму (М. Альєтта, А. Липиць).

Постановка завдання

Виходячи із зазначеного, метою статті є розгляд трансформацій соціокультурних процесів, зумовлених глобалізацією як об'єктивним історичним етапом у поступі людства.

Основна частина

На початку XXI ст. процес глобалізації став відображенням та реалізацією інституційних змін, що відбулися в економіці розвинених країн після Другої світової війни, коли були врегульовані численні міжнародні економічні суперечки і вироблені процедури узгодження позицій. Глобалізація стала наступним кроком на шляху реалізації моделі економічного суспільства, звільняючи соціальне життя від впливу неекономічних чинників. Подальший економічний бум у Східній Азії та розвиток транспортних комунікацій є важливими передумовами розширення масштабів глобалізації.

Наслідком глобалізації стала висока динаміка світових економічних процесів, підвищення міжнародної активності, розмивання кордонів при

проходженні товарів і послуг, людей, фінансових потоків, технологій, інформації та ін. Оскільки глобалізація розвивається як один з аспектів розвитку системи ринкового господарювання, то основна частина суб'єктів підприємницької діяльності функціонує тепер як частина глобального господарства. Глобалізація ринку ширша від глобалізації виробництва, оскільки залучає і «пасивних» учасників, що відчувають зростаючий тиск іззовні, але не беруть участі у міжнародній виробничій кооперації та не здійснюють помітний вплив на ситуацію у світі.

Глобалізація викликала перехід до нової, постфордистської системи, для якої характерною є вертикальна дезінтеграція: замість того, щоб проводити всі необхідні фірмі послуги та продукти за рахунок власних виробничих потужностей, фірма прагне спеціалізуватися на виробництві певного продукту і замовляти якомога більше спеціалізованих продуктів або послуг зовні. Так, останнім часом багатонаціональні корпорації, що існували протягом ХХ століття, почали перетворюватися на ТНК (транснаціональні корпорації).

Короткий аналіз економічних структур у міжнародному бізнесі представлений такими моделями: мультинаціональною, глобальною, інтернаціональною та транснаціональною [9, с. 59–80].

1. *Мультинаціональна* характеризується децентралізованим розподілом філій. Філії мають у своєму розпорядженні більше ресурсів, відповідальності і свободи з ухвалення рішень. Між ними не існує ніяких контактів, вони конкурують і не діляться між собою ніякими досягненнями й ресурсами. Національні ринки настільки різняться між собою, що кожний підрозділ працює самостійно, досліджуючи особливості й запити свого ринку. Між центром та філіями встановлюються неформальні відносини на рівні фінансового контролю, а також із питань використання прибутку й ресурсів.

2. *Глобальна* характеризується тим, що вся повнота відповідальності зосереджена в центрі з метою мінімізувати витрати за рахунок оптимізації структури керування. Модель припускає існування єдиного глобального ринку та єдиних глобальних потреб.

3. *Інтернаціональна* припускає централізоване розміщення основних підрозділів НІОКР, інші функції децентралізовані й враховують місцеві особливості. Фундаментальні дослідження проводяться в центрі, а їхня адаптація та впровадження здійснюється на місцях. Філії мають більші потужності і значну відповідальність за свої дії. Рішення приймаються на місцях, але контролюються із центру.

4. *Транснаціональна* вважається найбільш оптимальною. У даній структурі і філії, і центр мають однакові можливості та відповідальність. Міцні зв'язки встановлюються не тільки між центром та філіями, але й між самими філіями. У такій структурі оптимально реалізуються організаційні процеси й спільне прийняття рішень.

Глобалізація ринку та виробництва

супроводжується глобалізацією комунікацій, тобто поширенням комунікаційних мереж, що оперізують земну кулю за мережевим принципом. Головною особливістю мережевої форми комунікаційного керування є наявність прямих тривалих зв'язків між всіма учасниками спільної діяльності. Якщо раніше створення такого роду зв'язків вимагало або компактного географічного розташування учасників, або значних витрат ресурсів і часу на організацію інформаційних каналів і забезпечення взаєморозуміння учасників, то у постсучасному світі витрати для подолання географічних просторів і на використання економічних ресурсів замінюються на витрати підключення до мережі й на організацію ефективного мережевого доступу.

Установлення й підтримка зв'язків здійснюється в умовах відсутності вищої влади, що могла б втручатися в процеси керування. На місце бюрократії, автократичного керування, ієрархії, чіткого розподілу функцій та відповідальності «приходить адхократія, що характеризується малими командами, керуванням на основі участі, постійним навчанням персоналу, гнучким поділом функцій та відповідальності» [1, с. 110].

Перетворюючи організацію на мережеву соціальну структуру, інформаційно-комп'ютерні технології змінюють комунікативні модули соціальної взаємодії. Головними з них виступають:

1) *Одно- та двостороннє спілкування*. Мережа обумовила різноманіття типів комунікативної взаємодії, оскільки кожен користувач може одночасно бути і одержувачем і відправником. Якщо персональні засоби комунікації дозволяють передавати повідомлення від однієї конкретної людини до іншої, а традиційні засоби масової комунікації можуть передавати одне конкретне повідомлення (або їх потік) значній кількості людей одночасно, то комунікативні взаємодії в мережі нараховують:

1. Суб'єкт-суб'єктні відносини: «людина – людина»; «одна людина – багато людей»; «багато людей – одна людина»; «багато людей – багато людей».

2. Суб'єкт-об'єктні відносини: мережа дозволяє людині одержувати інформацію від технічних засобів комунікації незалежно від її фізичного перебування, посилати й зберігати інформацію на цей засіб.

2) *Екстенсивність/інтенсивність*. Мережа є інтерактивним каналом комунікації, що дозволяє організувати взаємодію в режимі on-line. Можна говорити про те, що завдяки таким формам мережевої комунікації, як чати, форуми, відео-конференції й т.д., вперше виникла ситуація швидкого, постійного, взаємного спілкування на будь-якій відстані за допомогою тексту, голосу й зображення. Крім того, мережа дозволяє об'єднати й різні традиційні методи поширення інформації: з одного боку, здійснюється напрямок на реципієнтів певного потоку інформації, який вони не можуть вибирати, а з іншого, надається можливість для пошуку, відбору й контролю інформації самими користувачами.

3) *Безперервність і тривалість*. Якщо традиційні засоби масової комунікації можна

розділити на медіа «у реальному часі» (телебачення й радіо) і медіа «постійного доступу» (книги, газети, журнали), то розвиток мережевої комунікації дозволяє здійснювати як одночасну комунікацію (режим on-line), так і послідовну комунікацію з архівами даних, які час від часу оновлюються.

4) *Спрямованість й організація.* За рахунок зниження витрат та змін характеру комунікацій значно розширюється зона контактів практично кожного користувача. Слід зазначити, що мережа виступає не тільки інтерактивним каналом комунікації, що дозволяє по-новому організувати соціальну взаємодію, вона одночасно є унікальним засобом віртуалізації соціуму. Інтернет виступає інструментом створення віртуальної реальності як образу штучного, реально-ілюзорного світу. Сутність такої віртуальної програми полягає в тому, що в сконструйованій певним способом образ вбудовується зворотній зв'язок, що забезпечує активну «участь» або ілюзію, суб'єктивне відчуття участі у розвитку «подій». Причому образ цієї віртуальної реальності або віртуального світу, сприймається нашими органами почуттів як природно-реальний [7, с. 171–172]. Принцип «зворотнього зв'язку» реальної віртуальності, що дозволяє здійснити максимальне входження людини в інформаційний простір, і визначає відмінність віртуальної реальності від реальності актуальної, яка виражає цілісність, стабільність та завершеність.

Розуміння глобалізації як глобалізації на основі ринку дозволяє розглянути ще одну проблему – суперечку про економічну ковергенцію/дивергенцію світу. Глобалізація на основі ринку означає розвиток територіального аспекту соціальних відносин. Спеціалізація країн на певних видах економічної діяльності призводить до територіальної концентрації соціальних груп, які мають різне ставлення до власності, різну частку в сукупному суспільному продукті. Якщо концепцією В.Л. Іноземцева припускає різку дивергенцію – «розколоту цивілізацію», то ліберальні економісти оптимістично наполягають на трактуванні глобалізації як шляху до конвергенції.

Розуміння глобалізації як посилення спеціалізації країн на певних стадіях виробничого процесу і формування системи нееквівалентного розподілу ресурсів на недосконалому глобальному ринку дозволяє припустити, що структура світо-економіки збережеться, але розрив між рівнями збільшиться. Найбільш точною класифікацією країн буде наступна: постіндустріальні країни – індустріальні – сировинні – країни-аутсайтери (потенційно присутні на глобальному ринку, але виключені з виробничої кооперації). Така ієрархічна система означає як неможливість безболісного відходу з глобального ринку, так і неможливість для всіх країн «наздогнати лідера». Це дозволяє деяким дослідникам говорити про те, що зростання фінансового сектора виконує компенсаторну функцію в умовах глобального ринку і високоінтегрованого виробництва, з одного боку, і відсутність світового уряду, здатного їх регулювати, з іншого. Прихильники цієї позиції представляють

ідеологію лібералізму в її новітніх версіях. Так, М. Фрідман, Ф. фон Хайек та інші ліберальні ідеологи, відроджуючи спадщину класичного фрітредераства, доводять, що для загального блага роль держави повинна бути мінімізована, як і роль профспілок та інших не ринкових факторів. Скорочення сфери політичної участі дозволяє розширити сферу особистої відповідальності, особистих прав кожної людини, не обмежується рамками колективних правил. Отже, глобалізація означає вивільнення ринкового господарства з-під диктату держави, а також зростання свободи особистості (в її ліберальному розумінні).

Ера глобалізації відкриває небачені досі можливості для мільйонів людей в усьому світі. Разом із тим, далеко не все населення світу готове підтримати практику глобалізації в її нинішній формі та її фрітрідерську ідеологію. Скорочення державою своїх соціальних функцій, що веде до її делегітимації, змушує соціальні групи, що програли від глобалізації, шукати різні варіанти політичної реакції, в тому числі й у формі сепаратизму. Відчуваючи тиск глобального ринку і не отримуючи підтримки від держави, громадянами якої вони є, люди намагаються створити на нову державу на її частині. Однак чим меншою є держава, тим менше вона здатна захищати інтереси своїх громадян, зберігати власну економічну, політичну і культурну автономію. Іншими формами опору стають, навпаки, інтернаціоналістичний рух, що ставлять за мету створення наднаціональних регулюючих органів або багатонаціональних держав. Сюди відносяться, з одного боку, рух соціалістичного альтерглобалізму, а з іншого, різні рухи релігійно-фундаменталістської спрямованості.

Ринкова глобалізація означає політизацію особливого гатунку – зростання так званої субполітики. На думку У. Бека, приведення в дію механізму глобалізації дозволяє підприємцям та їх об'єднанням відвоювати у демократично організованого капіталізму свободу дій, стримуючи політику соціальної держави. Глобалізація робить можливою здатність великих економічних суб'єктів впливати на організацію соціального життя в цілому. Наприклад, ТНК можуть експортувати робочі місця, вибирати національні держави для інвестування, так що конкуренція між останніми веде до зниження податків на капітал.

Як бачимо, ринкова глобалізація є невіддільною від зростання інституційної відкритості країн. Почасти це є наслідком політичного тиску з боку глобальних інститутів. Основні вигоди від цього отримує транснаціональний капіталістичний клас, ідеологічним прапором якого є сучасна версія лібералізму. Саме лібералізація торгівлі та інвестицій є одним з істотних аспектів економічної політики, спрямованої на розгортання глобалізації. Дж. Сорос назвав цю ідеологію «ринковим фундаменталізмом». Ця система вимагає не ослаблення, а, навпаки, посилення ринково-економічної мотивації у діяльності людей, у формуванні світогляду, який заперечує цінність позаекономічних зв'язків та цілей діяльності.

К. Омає та інші прихильники ліберальної

глобалізації стверджують, що корпорації можуть успішно забезпечити населення всіма необхідними благами. Однак навіть згідно з положеннями неокласичної економічної теорії, приватний сектор може ефективно забезпечити лише виробництво приватних благ, але не громадських. Соціальні блага більш ефективно забезпечує громадський сектор, який фінансується за рахунок податків.

Тим часом, самі ринки не є ні першим, ні останнім словом у процесі розвитку людини. Багато видів людської діяльності і сфери соціального буття не мають ніякого відношення до ринку. У зв'язку з цим слід згадати про низку концепцій, прихильники яких розглядають фундаментальні зміни, що відбуваються у світі, як ознаки становлення нового постеконічного або посткапіталістичного суспільства.

Так, М. Фергюссон у роботі «Братство Водолія: особистісні та соціальні трансформації у 1980-і» вказує на тенденцію переходу від економічного до ціннісного підходу і проводить цікавий порівняльний аналіз двох типів [10, с. 328-329].

Економічна парадигма

Споживання незалежно від вартості, тиск реклами, створення «штучних потреб».

Люди підлаштовуються під роботу, конформність.

Задані цілі, прийняття рішень зверху вниз. Ієрархія, бюрократія.

Фрагментація, поділ праці та ролей. Фокус на спеціалізованих завданнях. Ідентифікація з роботою, організацією, професією.

Модель економіки, заснована на фізиці Ньютона.

Агресія, змагальність, «бізнес є бізнес».

Робота і гра розділені. Робота як засіб для кінцевих цілей.

Маніпуляція та влада над природою.

Боротьба за стабільність, безпека.

Кількісні показники: квоти, символи статусу, прибуток, зростання котирувань, матеріальне багатство.

Виключно економічні мотиви, матеріальні цінності. Прогрес оцінюється по продукту, змісту.

Полярність: праця проти капіталу, споживач проти виробника.

Раціоналізація, довіра тільки до даних.

Фокус на короткострокових рішеннях.

Ціннісна парадигма

Розумне споживання, збереження, переробка, зберігання, якість, ручна праця, інновації, реальні потреби.

Робота підлаштовується під людей. Гнучкість, креативність.

Автономія, самоактуалізація, участь робітників, демократизація, колективні цілі, консенсус.

Крос-функціональні фахівці. Зміна ролей заохочується.

Ідентичність виходить за рамки посадової інструкції.

Розуміння невизначеності в економіці.

Кооперація, людські цінності.

Суміш роботи та гри. Робота сама по собі є нагородою.

Кооперація з природою...

Бажання ризикувати, потреба у зміні. Підприємництво.

Якісні показники на додачу до кількісних... Нематеріальне багатство як доповнення до матеріального.

Духовні цінності... Контекст роботи так само важливий, як її зміст.

Полярності змішуються, колективні цінності і цілі.

Раціоналізація та інтуїтивність.

Розуміння, що довгострокова ефективність пов'язана із гармонійним робочим середовищем,

Останні технології. Підпорядкування технології.

здоров'ям персоналу, відносинами з клієнтами. Відповідна технологія. Технологія як засіб, не тиран.

Занепад традиційних норм, згідно з думкою Р. Інглегарта, обумовлений трьома причинами [3, с. 255]. По-перше, відчуття все більшої безпеки зменшує потребу в будь-яких абсолютах. Коли людина живе в стані сильного стресу, їй необхідні жорсткі, зрозумілі правила. Необхідним стає знати, що саме загрожує, щоб мати мінімальне право на помилку і представляти подальший розвиток подій максимально точно. В умовах відносної безпеки людина готова миритися з більшим ступенем різноманіття і тому вона не відчуває потреби в тій захищеності, яку забезпечують абсолютні правила, що встановлюються релігійними нормами. Психологічна ціна відходу від аксіом, на яких була вихована людина, виявляється вищою в умовах стресу і нижчою в умовах безпеки. Отже, постматеріалісти як люди з відносно високим рівнем захищеності більшою готовністю здатні сприйняти відхід від знайомих їм схем, ніж ті, хто з занепокоєнням сприймає завдання забезпечення їх основоположних екзистенційних потреб.

Друга причина полягає в тому, що соціальні та релігійні норми, як правило, мають певну функціональну основу. Щоб суспільство мало можливість вижити, йому потрібно було обмежити рамки насильства і зробити його прогнозованим. Як правило, культурні норми твердо засвоюються у ранньому віці, отримуючи підтримку і підтвердження на дораціональному рівні. Послаблення або навіть зникнення функції тієї чи іншої культурної парадигми ще не означає, що зникає відповідна норма, хоча очевидно, що якщо початкова причина, яка колись дала життя цій парадигмі, усувається, то це відкриває шлях до зникнення самої культурної норми. Р. Інглегарт припускає, що процес розмивання традиційних цілей йде по шляху експерименту: поступово поведінка, що відхиляється від традиційних норм, буде ставати все більш і більш прийнятною, а контингент, найбільшою мірою готовий погодитися з новим нормами поведінки, скоріше буде представлений молодшим поколінням, а також представниками соціально більш захищених верств населення [3, с. 257].

Третя причина відходу від традиційного світогляду пов'язана з питаннями когнітивної гармонії. Прагнення до внутрішньої гармонії властиво людині, і тому її світогляд підлаштовується під практичний досвід. Сучасна ситуація і практика людини при цьому докорінно відрізняється від тієї, що існувала за часів формування християнської традиції. Старий завіт з його символами з'явився в пастушому суспільстві, Новий заповіт формувався вже в землеробському суспільстві і відображав реалії аграрного світу. Сьогодні, коли реалії пастушачого та аграрного суспільства далекі і незрозумілі, символіка і світогляд традиційних релігій втрачають свою доказовість і переконливість.

Вищевикладене підтверджує той факт, що суть

глобалізаційних процесів не можна зрозуміти у всій їхній повноті і глибині без урахування тих змін, які відбулися в області культури взагалі, і в релігії, філософії, моралі – особливо.

У праці «Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель», написаною ним разом із П. Хіманеном, який видав книгу «Хакерська етика і дух інформаційної доби», М. Кастельс не тільки погоджується з терміном П. Хіманена щодо «хакерської етики», а й присвячує окремий параграф питанню зіставлення «протестанської етики» і «хакерської етики», яку він тепер вважає «духом мережевого суспільства».

У чому ж полягає сутність протиставлення хакерської етики протестанській? Як зазначають М. Кастельс і П. Хіманен, ідея праці як обов'язку в протестанській етиці ставиться під сумнів ідеєю протестанського та творчого ставлення до своєї праці в етиці хакерів, створюючи опозицію між творцями інформації та іншими працівниками [6, с. 186]. Слово «хакер» тут не має відношення до комп'ютерних злочинців, а означає індивідуума, який бажає реалізувати свою пристрасть до творчості. Хакером рухає ідея, здійснення якої він вважає не лише важливою, а й такою справою, що приносить задоволення. Перераховуючи ті риси, які характеризують хакерську культуру, М. Кастельс визначає, передусім, такі з них, як свобода – свободу творити, свободу вільно користуватись усіма наявними знаннями, свободу поширювати ці знання на власний розсуд, у будь-якій формі та через будь-який канал, що обирається хакером. На думку М. Кастельса, «це культура технологічної творчості, яка ґрунтується на свободі, співробітництві, обопільності та неформальності» [4, с. 48].

Трансформується саме сприйняття світу і процесів, що в ньому відбуваються. Від локального сприйняття світу людство наближається до стадії сприйняття світу як Мегасоціуму, який вибирає в себе цілу мережу різних та різноманітних систем і підсистем. При цьому різноманітність як об'єктивна реальність існуючого навколо нас світу має тенденцію до постійної трансформації і залишається одночасно властивістю спільності світу. Виникає своєрідний «світ без опори», в якому свобода починає межувати з повним безладдям. При цьому «помилково вважати, що глобалізація стосується лише великих систем на кшталт світового фінансового порядку. Глобалізація – це не тільки про те, що «ген там»... Вона також стосується феномена «ось тут», що впливає на інтимні і персональні сторони нашого життя» [2, с. 14]. Е. Гідденс щодо глобалізації та зв'язаної з нею різкою зміною життя вживає метафоричний вираз «нестримний світ» і наводить, як приклад для порівняння, ситуацію людини, яка падаючи із согого поверху змарочосу вважає, що поки все добре, оскільки до землі ще далеко.

Заміна попередніх форм причетності до сталих спільнот життєвого світу, традиційних культурних утворень ефемерними формами, які весь час змінюються привернула увагу дослідників соціологічних моделей на базі поняття віртуальності. Це, в першу чергу, А. Бюль, М.

Паутау, А. Крокер і М. Вейнштейн та Д. Іванов, які розглядають віртуалізацію або як технологічний процес, що має соціальні наслідки, або як процес соціальний, але опосередкований комп'ютерами.

Існує два основних значення поняття «віртуальне». Перший розкривається через протиставлення ефемерності нескінченно малих переміщень об'єктів чи нескінченно малих періодів існування часток і стабільної у своїх просторово-часових характеристиках реальності. Інший смисл породжений практикою створення та використання комп'ютерних симуляцій та розкривається через протиставлення ілюзорності об'єктів, які створюються засобами комп'ютерної графіки, і реальності матеріальних об'єктів. Поводження зображеного об'єкта відтворює просторово-часові характеристики поведінки об'єкта матеріального.

Універсальними властивостями віртуальної реальності є: 1) нематеріальність впливу; 2) умовність параметрів; 3) ефемерність. Про віртуалізацію суспільства можна говорити в тому випадку, якщо суспільство стає схожим на віртуальну реальність, тобто може описуватись за допомогою вищезазначених характеристик. В такому випадку віртуалізація – це будь-яке заміщення реальності її симуляцією/ образом, що може відбуватись не обов'язково за допомогою комп'ютерної техніки. Отже, визначення соціальних феноменів за допомогою поняття віртуальності є доречним тоді, коли конкуренція образів заміщує конкуренцію інституційно визначених дій.

Віртуальний простір включає чотири категорії явищ – віртуальний ринок, віртуальну реальність, а також внутрішньо- і міжорганізаційні мережеві об'єднання. В економічному віртуальному просторі імідж товару стає для споживача часом більш значимим, ніж сам товар, споживча цінність якого відступає на друге місце. Торговельна марка починає бути зовнішнім втіленням якості життя, благополуччя й престижу. Інформаційно-комунікативні процедури доповнюють (і замінюють) товар брендом, тобто назвою, символом, дизайном, на який орієнтується сприйняття споживачів.

Такий стан речей, коли економіка присвячує себе виробленню образів, звернених до бажань і прагнень споживачів, називають «економікою ікон». «Ікони знаходять ринкову цінність через ретельно сконструйовані образи, які викликають у споживачів мрії... У цій «економіці ікон» автомобіль перетворюється на засіб для самозвільнення; магазин, що продає готовий одяг, на butik для вираження брутальності, материнства, мужності; продукти перетворюються на аксесуари для ретельно сконструйованої чуттєвої ностальгії» [11, с. 80]. Ідеологія пакування, медіа-планування, конструювання корпоративного іміджу, створення фірмового стилю та інші процеси, що тотально охоплюють простір між виробництвом та споживачем, створюють цілісний операційний простір симуляції, штучний світ.

Внутрішньо- і міжорганізаційні мережеві об'єднання охоплюються одним поняттям – «віртуальні організаційні форми», члени яких:

- мають почуття колективної ідентичності,

засноване на використанні особливого жаргону, комунікативних норм й, одночасно, на існуванні у них спільних цінностей та ідеалів;

- мають власні інтереси, зв'язані з використанням Інтернету;

- готові відстоювати ці інтереси.

Віртуальні спільноти часто не являють собою репрезентативні моделі певних соціальних структур постсучасного суспільства. На думку М. Кастельства, слід скористуватися визначенням «спільноти», яке запропонував Б. Уелман: «Спільноти – це мережі міжособистісних зв'язків, які забезпечують соціальну взаємодію, підтримку, інформацію, почуття приналежності до групи та соціальну ідентичність» [4, с. 153]. Ці мережі є структурами, побудованими за принципом анонімного віртуального спілкування для забезпечення вільної комунікації, і, у свою чергу, можуть бути підрозділені на структури, що сприяють діловому обміну інформацією й спілкуванню між індивідами, і на структури, що забезпечують ігрову комунікацію між віртуальними персонажами.

До першого типу, як правило, відносять так звані «відвідувачів» мережі, а до другого – «жителів» мережі, які в процесі спілкування практично не виходять із Інтернету. На відміну від «жителів», «відвідувачі» – це користувачі Інтернету, що проводять свій час практично в однаковій мірі, як в Інтернеті, так і у реальному житті. Для «жителів мережі» сьогодні більш властива проста інформаційна взаємодія, в той час як «відвідувачів» цікавить не просто інформаційна взаємодія сама по собі, а інтеракції, що несуть у собі й виробничу складову. Прикладом віртуального відвідування, може бути Wikipedia <http://ru.wikipedia.org/wiki/> – вільна Інтернет-енциклопедія, ресурси якої відкриті для будь-якого користувача, як з метою використання, так і розміщення інформації.

Прикладом «жителів» може бути «Селище фанк» – емоційне співтовариство нових інтелектуалів. Причиня появі «селища», на думку її творців, полягає у захисті від світу «насилля, сексу, наркотиків і рок-н-ролу, від «глобального шоу придурків» Джері Спрінгера, який змушує учасників шоу говорити на делікатні теми» [8, с. 82]. Прикладом такого об'єднання можуть бути і так звані віртуальні світи. Так, одним із найбільш відомих варіантів штучного світу спілкування є віртуальне місто Geocities. Це велике віртуальне місто, у якому вже «живуть» більше 500 тис. мешканців і може «оселитися» будь-який бажаючий. У ньому майже 40 «районів», у них розміщені сторінки, зміст яких відповідає тематичній спрямованості району. Отже, мережа складається з одинаків, об'єднати яких у якусь спільноту можна не під впливом зовнішніх мотивів, а за допомогою включення в систему через їх власні мотиви й установки. Мережі утворюють нову соціальну морфологію, що забезпечує операційну діяльність у реальному масштабі часу незалежно від географічного перебування об'єкта керування, тому влада структури стає сильнішою від структури влади [5, с. 494-496]. На відміну від «жителів», які самі

встановлюють свої нормативні цінності й у такий спосіб створюють певну культурно-нормативну систему стратифікації, що поширюється на членів віртуального співтовариства, «відвідувачі» не можуть ігнорувати ієрархічний принцип побудови реальної соціальної дійсності. Послаблення боротьби за місце в цій ієрархії або відмова від неї може виявитися для них негативними наслідками.

З вищесказаного видно, що поняття «глобалізація» й «комунікація» у постсучасному суспільстві виявляються найтіснішим чином зв'язаними. Розгляд глобалізації як процесу якісно нової інтеграції, взаємозв'язку й взаємозалежності постсучасного світу припускає факт наявності глобальної комунікації.

Висновки

Глобалізація є процесом переходу від світової системи з її сильними національними структурами та інститутами до глобального суспільства, в якому вони будуть заміщені глобальними структурами. Глобалізація є новим типом соціальної трансформації не тільки в плані інституційному, але і в ціннісному відношенні. Відповідно, сучасна глобальна система є перехідним типом соціальної організації, в рамках якого розвиваються риси майбутнього глобального суспільства, але зберігаються й елементи колишнього світоустрою.

Необхідний характер глобалізаційних тенденцій означає, що їх загальна спрямованість має закономірний характер, і він спрямований на розширення міжнародних ринків праці і капіталу, зростання політичної відкритості та міжнародної інтеграції, становлення глобальної комунікації. Саме ці показники можуть бути використані для оцінки тих чи інших подій у розвитку цивілізацій як такі, що відповідають тенденціям глобалізації.

Список літератури

1. Гапоненко А.Л. Стратегия социально-экономического развития: страна, регион, город. – Учебное пособие. М.: Изд-во РАГС, 2001. – 224 с.
2. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»). – 98 с.
3. Инглегарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе. // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. М., 1999.
4. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс; пер. з англ. – К.: «Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2007. – 304 с.
5. Кастельс М. Становление общества сетевых структур //Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология /Под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 494-505.
6. Кастельс М., Хіманен П. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. – К.: Ваклер, 2006. – 230 с.
7. Меньчиков Г.П. Виртуальная реальность: понятие, новации, применение //Философские науки. – 1998. – № 3-4. – С. 171-172.
8. Нордстрем Кьелл А., Риддестрале Йонас. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2001. – 43 с.
9. Bartlett Ch. A., Ghoshal S. Managing across Borders. The Transnational Solution. – Boston; Massachusetts: Harvard Business School Press, 1991.
10. Ferguson M. The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in the 1980s. J.P. Tarcher Inc., LA, Calif.
11. Sternberg E. The Economy of Icons //The Fontana post-modernism reader. Ed. By Anderson W.T. Glasgow, 1996.

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ДИНАМИКА В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье делается акцент на основные характеристики трансформационного влияния глобализации на социальные институты, человека и культуру.

M. Abysova

SOCIOCULTURAL DYNAMICS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The article focuses on the basic characteristics of the transformational impact caused by globalization on social institutions, man and culture.